

zicht op de grote lijn bijster raakt. Omdat de 'Werdegang' van de pedagogiek bovendien casuïstisch beschreven wordt aan de hand van beperkt bronnenmateriaal, kan men zich afvragen hoe eenzijdig Van Hilvoordes verhaal is. Verificatie van deze vraag is haast niet mogelijk omdat er tot nu toe nauwelijks over het onderwerp is geschreven — de dissertatie van Ernst Mulder (*Beginsel en beroep. Pedagogiek aan de universiteit in Nederland 1900-1940*) uit 1989 vormt de enige substantiële publicatie.

Desondanks levert deze dissertatie een waardevolle bijdrage aan de Nederlandse wetenschapsgeschiedenis. Voor buitenstaanders in pedagogienland is echter een waarschuwing wel op zijn plaats. Anders dan de titel doet vermoeden, handelt de dissertatie namelijk uitsluitend over de teloorgang van de oudste variant van de pedagogische wetenschappen, te weten de wijsgerig-theoretische pedagogiek. Later ontstane sub-disciplines als de onderwijskunde en de orthopedagogiek worden niet behandeld — en zijn bovendien nog springlevend. Maar voor Van Hilvoorde lijkt dit niet te tellen. Door heel het boek heen schemert heimwee naar een verloren tijd, toen de wijsgerige pedagogiek nog het hart van de pedagogische wetenschappen vormde. En dus kan hij niet anders dan eindigen met de gevleugelde woorden van Kohnstamm dat de pedagogiek 'wijsgerig zou zijn, of niet zou zijn.' Zodat hij, onbedoeld, bijdraagt aan de beeldvorming waarmee deze bespreking begon.

Mineke van Essen

M. Wilke, *Voor den opbouw van Drenthe. 'Vrouwen, maatschappelijk werk en modernisering in Drenthe 1915-1951* (Dissertatie Groningen 2002, Drentse historische reeks IX; Assen: Van Gorcum, [Zuidwolde]: Stichting het Drentse boek, 2002, viii + 198 blz., €22,50, ISBN 90 232 3821 4).

Nadat de nationale media zich massaal op de hongerende, in plaggenhutten wonende Drentse veenarbeiders hadden gestort, werd in 1925 de 'Centrale Vereeniging voor den Opbouw van Drenthe in het bijzonder de veenstreek' opgericht. 'Opbouw Drenthe' gold tot dusverre als het voorbeeld van het vooroorlogse maatschappelijk opbouwwerk en als het model waarnaar na de oorlog de te stichten provinciale opbouworganen werden gemodelleerd. Zeker in de historisch-andragogische literatuur heeft de organisatie veel aandacht gekregen, mede omdat zijn medewerkers Jo Boer en Herman Broekman uitvoerig publiceerden over de inhoudelijke ontwikkeling van het Drentse opbouwwerk.

Margrith Wilke wil in haar dissertatie 'Opbouw Drenthe' in een meer historisch perspectief plaatsen dan in de literatuur over opbouwwerk en andragologie tot dusverre gebeurde. Zij stelt de belangrijke vraag in hoeverre 'Opbouw Drenthe' te beschouwen was als een poging om regionale (sociale) opbouwpolitiek te ontwikkelen in het kader van de sociaal-economische en politieke ontwikkeling van de provincie. In hoeverre dus werd de sociale zorg ingezet om een sociaal-economische modernisering te bewerkstelligen? Daaruit komt Wilke tot drie kernvragen: was de organisatie bedoeld als een directe ad hoc crisismaatregel of eerder onderdeel van een moderniseringspolitiek; hoe dacht men de doelstellingen te verwezenlijken en welke politieke keuzen moesten daarbij worden gemaakt; waarom kreeg het maatschappelijk werk een belangrijk aandeel in de werkzaamheden en wat was daarbij de inzet van vrouwen?

Het boek begint met een hoofdstuk over de beeldvorming van Drenthe in de negentiende en twintigste eeuw. De opkomst van de fotoreportage in geïllustreerde tijdschriften en de Drentse venen als 'hot issue' in de landelijke pers speelden daarbij een belangrijke rol. De beeldvor-

ming van menonwaardige armoë in Drenthe wordt verderop in het boek geconfronteerd met de feitelijke sociale situatie. Daarna volgt een hoofdstuk over Gezina Baehler-Boerma, de echtgenote van een omstreden Tolstojaanse ex-predikant, die in 1915 te Paterswolde het eerste Nederlandse dorps huus stichtte. In de grote steden in het westen van het land waren eerder soortgelijke sociaal-culturele instellingen ontstaan: de volkshuizen. Daar werd gearbeid aan de verheffing van de bevolking van arbeiderswijken. Het werk in Paterswolde leek op dat in de volkshuizen: er werden cursussen gegeven, er was een bibliotheek, er werden sociaal-medische activiteiten georganiseerd, landbouw wintercursussen en landbouwhuishoudkundig onderwijs gegeven en dergelijke. In een volgend hoofdstuk komt de nood in Zuidoost-Drenthe aan de orde, alsmede de initiatieven van commissaris der koningin J. T. Linthorst Homan om daar iets aan te doen. In het hele land werden hulpacties georganiseerd en er kwamen plaatselijke comité's die de hulpgoederen distribueerden aan een veenarbeidersbevolking, die niet vond dat hun problemen daarmee werden opgelost. Op sommige plaatsen werd een dergelijke liefdadigheid trots van de hand gewezen. Structurele activiteiten waren volgens Linthorst Homan nodig en daaruit kwam, geïnspireerd door het Paterswoldse voorbeeld, de 'Centrale Vereniging voor den Opbouw van Drenthe' voort. Over die oprichting in de jaren 1925-1926, waarbij Linthorst Homan en Baehler-Boerma een belangrijke rol speelden, gaat het daaropvolgende hoofdstuk. De periode 1934-1951, waarin de Centrale Vereniging onder het directeurschap van Jaap Cramer via de verschillende lokale subcommissies de maatschappelijke opbouw in de veenstreken ging uitvoeren, en de omvorming tot de 'Stichting Opbouw Drenthe', als een van de provinciale opbouworganen, in 1948 beslaat twee hoofdstukken. Het moderne maatschappelijk opbouwwerk deed zijn intrede met professioneel opgeleide krachten, met nieuwe generaties sociaal werkers, en met andere taken. De provinciale opbouworganen moesten het (verzuilde) particulier initiatief op het gebied van het jongerenwerk, club- en buurt huuswerk en opbouwwerk initiëren en bundelen. 'Opbouw Drenthe' werd volgens de toenmalige directrice Jo Boer een vergaderclub met vertegenwoordigers die voortdurend hun achterban moesten consulteren.

De indeling van de dissertatie maakt duidelijk dat de personen die in de organisatie een centrale rol hebben gespeeld — Linthorst Homan, Baehler-Boerma, Cramer en diens opvolger Jo Boer — ook in het boek een belangrijke plaats innemen. De vele aandacht die aan hun motieven, ideeën, activiteiten en persoonlijkheid wordt besteed, maakt dat een helder en redelijk compleet beeld wordt gegeven van het functioneren van de 'Centrale Stichting', de discussies die werden gevoerd over de te varen koers, de uit te voeren activiteiten en de ideeën daarachter.

De thematiek van de 'modernisering' van de twintigste-eeuwse samenleving en de problemen die dit in Drenthe opleverde, komt in het boek voortdurend naar voren. Dat verheldert de beschrijving van het functioneren van 'Opbouw Drenthe' en van de zaken waarmee men te maken had. Voor de bestuurlijke elite aldaar was het beeld van achterlijkheid, dat van de provincie bestond, problematisch, wilde men Drenthe tot ontwikkeling brengen. Die bestuurlijke top was — de auteur geeft daar een goed beeld van — sterk gericht op het realiseren van economische en sociale vooruitgang. Ontginning van de woeste gronden en verbetering van de infrastructuur kwamen daarbij op de eerste plaats, maar voor Linthorst Homan was ook de sociale politiek belangrijk. Het opereren van 'Opbouw Drenthe' en zijn belangrijkste personen komt goed uit de verf, waarbij ook het denken en het beleid van de provinciale, regionale en plaatselijke politiek een plaats krijgt. De auteur geeft een helder beeld van de sociaal-economische problematiek van Zuidoost-Drenthe in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw, de hulpacties die werden gevoerd en de reactie daarop van de veenarbeidersbevolking zelf.

Het eerste hoofdstuk, waarin de beeldvorming aan de orde komt, had ik om die reden graag wat zakelijker gezien. De uitweiding over de veranderende landschapswaardering is natuurlijk op zich best interessant, maar heeft weinig met het onderwerp van het boek te maken. Bovendien wordt de beeldvorming van de veenstreken als armoedig en vooral achterlijk in dit hoofdstuk niet rechtstreeks geconfronteerd met de feitelijke situatie. Pas twintig pagina's verderop komt die aan de orde.

Gelet op de verdiensten van het boek had de auteur daarom beter de door haar in de inleiding gegeven probleemstelling kunnen aanpassen aan de uiteindelijke tekst. Nu krijgt de lezer slechts antwoord op de eerste twee van de drie door de auteur gestelde vragen. De vraag naar de rol van vrouwen in 'Opbouw Drenthe', nog eens expliciet gemaakt in de ondertitel van het boek, wordt niet beantwoord. Natuurlijk, Baehler-Boerma en Jo Boer speelden een belangrijke rol en vrouwen waren de eerste beroepskrachten in het vroege sociale werk; ze hebben dus in 'Opbouw Drenthe' een belangrijke rol gespeeld. Maar deze constatering is nog geen antwoord op de vraagstelling in het boek. Heel veel pagina's gaan over de mannen van 'Opbouw Drenthe': Linthorst Homan en Cramer. Weliswaar komen ook Baehler-Boerma en Jo Boer uitgebreid aan de orde, maar aan de vrouwen in het uitvoerend werk wordt relatief weinig aandacht geschonken. Het boek beperkt zich tot de top van de organisatie.

Een probleem vormt de andragogische terminologie, waarvan Wilke kennelijk niet op de hoogte is. De termen opbouwwerk, maatschappelijk opbouwwerk en maatschappelijk werk gebruikt ze verwarrend door elkaar en ze houdt het maatschappelijk werk en opbouwwerk (zo men wil maatschappelijk opbouwwerk of 'community organization') niet uit elkaar. Wanneer ze zich meer in het werkveld zelf had verdiept, had ze meer greep op het uitvoerend werk kunnen krijgen. Storend is verder dat het boek helaas slordig is afgeleverd. Correcties in de tekst zijn half uitgevoerd, zinnen lopen niet goed en talloze slordige of nietszeggende formuleringen en feitelijke onjuistheden ontsieren de tekst.

De dissertatie van Wilke, die vanuit een historisch perspectief een waardevolle bijdrage levert aan de geschiedenis van het sociaal-cultureel werk, roept tenslotte nog wel een vraag op. Was 'Opbouw Drenthe' binnen de context van de ontwikkeling van het sociaal werk in Nederlands wel zo uniek en beeldbepalend? Wilke neigt immers tot die conclusie. Jammer is daarom dat bijvoorbeeld geen vergelijking wordt gemaakt met het buurtwerk in de Friese en Groninger veenstreken, waar eind jaren twintig, begin jaren dertig van de vorige eeuw ook enkele buurthuizen waren gesticht. Het werk daar leek wat activiteiten en problemen betreft zeer sterk op dat in Zuidoost-Drenthe. Bestond het unieke slechts uit het gegeven dat elders op regionaal beperktere schaal werd geopereerd?

Johan Frieswijk

J. Verheij, *Wetten voor weg en water (1923-1998). Het experiment van de wet autovervoer goederen en de wet goederenvervoer binnenscheepvaart en de jaren erna* (Delft: Eburon, 2001, xix + 531 blz., €32,-, ISBN 90 5166 868 6).

Door de opkomst van de vrachtauto en de autobus kwam het railvervoer in het begin van de jaren twintig in ernstige problemen. Spoor- en tramwegen kregen plotseling met teruglopend vervoer en met ernstige financiële verliezen te kampen. Veel streektrams dreigden failliet te gaan. De overheid moest bijspringen met forse subsidies. Om het railvervoer te beschermen kwam al in 1925 een wet tot stand, waarbij autobusdiensten aan een vergunning werden ge-